

VENEDİKLİ BİR İHTİDANIN İNTİKAMI: GIROLAMO GALOPPO VE SON İSTİHKÂM

THE REVENGE OF A VENETIAN CONVERSION: GIROLAMO GALOPPO AND THE LAST FORTIFICATION

DOI: 10.33404/anasay.1109601

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Muhittin KUL*

ÖZ

1683 Viyana muhasarası sonrası savunma alanında sorunlar yaşayan Osmanlı Devleti, hızla inşa edilebilen, maliyeti düşük fakat bir o kadar da işlevsel kalelerin inşasına yönelmiştir. Bu türden kalelere iyi bir örnek olarak inşa edilen Karababa Kalesi, Ağrıboz'un Venedik tarafından işgal edilmesini engelleyen faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Kale, inşa edilmiş amacıyla Ağrıboz Boğazı ve Kalesi'ni koruma işlevini üstlenmiştir. Kalenin inşa sürecinde Osmanlıya iltica ederek Müslüman olan Venedik askeri Girolamo Galoppo'nun ya da namı diğer Frenk Mehmed'in adı öne çıkmaktadır. Galoppo'nun, kaynaklarda ifade edildiği haliyle, gördüğü kötü muameleden dolayı taraf değiştirerek inşasında yer aldığı Karababa Kalesi, onun intikamının da aracı olacaktır. Yapılan bu çalışma ile amaçlanan, Viyana muhasarası sonrası

1- Makale Geliş Tarihi: 27. 04. 2021 Makale Kabul Tarihi: 21. 05. 2022

* Dr. Arş. Gör, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ARTVİN. muhittin-kul@artvin.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0538-8684>

yaşanan geri çekilmenin son durağı olan Ağrıboz'un işgal girişiminin başarısız olmasında önemli bir etkiye sahip olan Karababa Kalesi'nin, kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçla inşa edildiğini açıklığa kavuşturmak. Bunun yanında Osmanlıya iltica eden unsurların Osmanlı'nın pragmatist anlayışıyla doğru orantılı olarak, nasıl kullanıldığı, nelere etki edebildiklerine de katkı sunmaktır. Son olarak ise oldukça hızlı bir şekilde yapılan Ağrıboz'un bu son istihkâmının devrin en önemli deniz güçlerinden olan kutsal ittifak donanması ve komutanı Francesco Morosini'den alınacak intikâmın bir aracı haline dönüşümünü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Venedik, Girolamo Galoppo, İhtida, Karababa Kalesi, Muhasara

ABSTRACT

The Ottoman Empire, which had problems in the field of defense after the siege of Vienna in 1683, turned to the construction of castles that could be built quickly, low in cost, but equally functional. Karababa Castle, which was built as a good example of such castles, emerges as one of the factors preventing the occupation of Ağrıboz by Venice. The castle undertook the function of protecting the Ağrıboz Strait and Castle for the purpose of its construction. During the construction of the castle, the name of Venetian soldier Girolamo Galoppo, also known as Frank Mehmed, who took refuge in the Ottoman Empire and converted to Islam, stands out. Karababa Castle, which Galoppo took part in the construction by changing sides due to his ill-treatment, as stated in the sources, will also be a means of his revenge. The aim of this study is to clarify who, when and for what purpose Karababa Castle was built, which had a significant impact on the failure of the invasion attempt of Ağrıboz, which was the last stop of the retreat after the siege of Vienna. In addition, it also contributes to how the elements who took refuge in the Ottoman Empire were used in direct proportion to the pragmatist understanding of the Ottoman Empire, and what they could affect. Finally, it is to reveal the transformation of this last fortification of Ağrıboz, which was done very quickly, into a tool of revenge to be taken from the holy alliance navy and commander Francesco Morosini, one of the most important naval powers of the period.

Keywords: Ottoman Empire, Venice, Girolamo Galoppo, Conversion, Karababa Castle, Siege

Giriş

Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın sonlarına kadar kendisini tehdit edebilecek güçleri sindirmiş olduğu için sınırları dahilinde devasa ve bir o kadar da maliyetli kalelere ihtiyaç duymamaktaydı. Bununla birlikte özellikle Viyana Muhasarası sonrası ve takiben 18. yüzyılda savunma alanında baş gösteren sorunlardan dolayı Osmanlılar, gereken yerlere yeni kale inşasına veya var olanların güçlendirilmesine hız verdiler. Devlet düşük maliyetli ve hızla kurulabilecek derecede basit ve işlevsel kaleleri bu dönem için inşa etmeye yönelmiştir. (Nicolle, 2019, s. 5).

İnşaat veya güçlendirme gibi faaliyetlerde en önemli unsurlardan birisi ise alanında uzmanlaşmış insanlardı. Devletin kuruluşundan itibaren birçok yabancı uzman ve danışman, resmi bir sıfatı olmamasına rağmen, çeşitli amaçlarla istihdam edilmişti. Sultan Murad Hüdavendigâr döneminde Bizans ile yaşanan bir çatışmada ele geçirilen esirlerden birisi Bursa Sarayı karşısındaki Şehadet Camisi ve başka bir yerdeki imaret inşasında çalıştırılmıştı. Devletin genişlediği 1450-1650 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne, birçok milletten, çalışmak için göçen işlerinde uzman işçiler arasında İtalyanlar da bulunmaktaydı. Bunlardan birisi de Yıldırım Bayezid döneminde Anadolu Hisarı'nı inşa ettiği söylenen Salagruzo di Negro'ydu. Yine Çanakkale'de Seddilbahir Kalesi Avrupalı ama Müslüman olan bir mimar tarafından yaptırılmıştı. Osmanlı Devleti içerisinde bu türden örneklerle sıkça karşılaşılabilmekteydi (Grant ve Aydüz, 2012, s. 59; Özcan, 1997, s. 39; Keskin ve Sağ, 2020, s. 142-143; Nicolle, 2019, s. 28).

İnşa faaliyetleri arasında değişimin veya yeniliğin görülebildiği yapılardan olan kalelerden Osmanlı Devleti sınırları dahilinde yüzlercesi mevcuttu. Bu kalelerin bir kısmı Osmanlı Devleti hakimiyetinden önce bir kısmı ise hâkim olduğu dönemde inşa edilmişti. Bu alandaki çalışmalarıyla bilinen David Nicolle, daha dar bir alan olmakla birlikte, günümüzde Yunanistan bölgesinde birçok kalenin tasarımında Avrupa ya da Venedik etkisi tespit etmişti. Bu durum bazı Avrupalılarca Osmanlıların kale inşası veya tasarımı konusundaki becerisini görmezden gelmelerine de neden olmuştu. Buna karşın Hassa Mimarlar Ocağı gibi oldukça yetkin bir kuruluşun varlığı Osmanlıların kale tasarımı, inşası veya tamiri alanında da son derece uzmanlaştığını göstermekteydi

(Nicolle, 2019, s. 14, 20, 28).² Ocağın desteğiyle yeterli malzeme ve insan gücünün kısa sürede temin edilmesiyle inşa edilen yapı kim tarafından inşa edilmiş olursa olsun “Osmanlı-Türk” yapısı olarak tarihi varlığını ortaya koymaktadır. Bu minvalde, Adalar Denizi’nin Girit’ten sonra en büyük adası olan Ağrıboz ile Rumeli toprakları arasında yer alan boğazı koruması için inşa edilen Karababa Kalesi’nin ve onun inşasında katkısı bulunan Girolamo Galoppo’nun kimliği ve faaliyetlerinin araştırıldığı bu çalışmada, kalenin inşa amacı, inşa sürecinde katkısı olanların kimliği, hangi tarihte inşa edildiği, ismini nereden aldığı, düşman saldırısı karşısında savunmaya katkısı gibi sorulara, yerli ve yabancı kaynaklar ile arşiv belgeleri ışığında cevap aranmıştır.

Kalenin Yapım Sürecine Kadar Yaşananlar

1664 tarihinde 20 sene müddetle akdedilen Vasvar barışının sonlanmasına yakın Avusturya ile yaşanan anlaşmazlıkların artması üzerine Osmanlı Devleti Viyana’yı kuşatmıştı. Kuşatmanın uzun sürmesi ve yardıma gelen “Mukaddes İttifak” veya “Sacra League” olarak adlandırılan Avrupa Haçlı Birliği ile yapılan savaşın neticesi, Osmanlıların yenilmesi ile son bulmuştu (Zinkeisen, 2011, s. 74). Viyana bozgunu akabinde Hristiyan devletler oluşturmuş oldukları bu “Mukaddes İttifak” ile birçok cephede Osmanlı sınırlarına doğru yoğun askerî harekâta başlamıştı (Setton, 1991, s. 271-272). Buna karşın Osmanlı Devleti kara ve deniz bölgelerinde hızlı bir şekilde tedbirler almaya çalışmıştı. Bu tedbirlerden birisi de Adalar Denizi’ndeki stratejik yerler ile Çanakkale Boğazı’nın tahkim edilmesiydi. Bu arada Haziran 1684’de kutsal ittifak üyesi olan Venedik de Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etti (Güllüoğlu, 2020 s. 96). Temel amacı Mora’yı elde etmek olan Venedik, Aymavra, Preveze gibi birçok kaleyi ele geçirdikten sonra 1686 yılının Haziran’ında Koron, ilerleyen günlerde önce Modon daha sonra ise Anabolu kalelerini de işgal etmiştir. 1687 Eylül’ünde Mora kuzey sahil şeridinin tamamı Venedik’in eline geçmişti. Bu tarihte Morosini’nin en önemli amaçların birisi Ağrıboz’un ele geçirilmesi ise de mevsimin geçmesi dolayısıyla bu harekât bir sonraki seneye ertelenmek zorunda kalmıştı. Yaklaşık bir yıl sonra 1688 Temmuz’unda Venedik, Ağrıboz’u muhasaraya başlayacaktır (London Gazette, Sayı 2170, s. 2; sayı 2177, s. 1, sayı 2188, s. 1; Türkal, 2012, s. 1164; Üsküdari Abdullah Efendi, I, 2017, s. 49; Zinkeisen, 2011, s. 92-93; Jorga, 2005, s. 184; Danişmend, 3, 1972, s. 460- 461).

2- Avrupalıların bu yanlış görüşüne karşın Osmanlı Devleti kendi iç dinamiklerini kullanarak birçok kale inşasında da bulunmuştu. Arnavutluk’un en büyük kalelerinden Avlonya (Vlore) kalesinin Avrupalılarca, Venedikli veya İtalyan bir mimar tarafından tasarlandığı düşünülmüşse de aslında Hassa Mimarlar Ocağı bu işi üstlenmişti (Nicolle, 2019, s. 14).

Venedik'in ardı ardına Osmanlı kalelerini ele geçirmesi nedeniyle Ağrıboz'un da tehlike altına girmesi yerli halkın tedirginlik yaşamasına sebep olmuş bu da arşiv belgelerine yansımıştı. Tedirginliğin en temel nedenlerinden birisi Venedik ordusunun kuvveti ve belki de hızlı bir şekilde Osmanlı kalelerini ele geçiren donanma komutanı Morosini'nin ünüydü. Bunların dışında, şehri çevreleyen kalenin düşman saldırısına dayanabilecek kadar kuvvetli olmadığı konusunda hissedilen endişe de tedirginliğin artmasında etkiliydi. Morosini'nin önünde durabilecek herhangi bir kuvvet olmadığı düşüncesi yöneticileri bu duruma bir çare bulma arayışına itmişti. Belgelere yansıyan çözümlerden biri ise Ağrıboz Kalesi karşısında yer alan Karababa adlı mevkiye tahkimat yapılmasıydı (BOA, Atik Şikayet Defteri 10:125).³

Aslında şehir kuvvetli tahkimatlarla çevriliydi. Şehri koruyan Ağrıboz Kalesi'ni gören Evliya Çelebi, kalenin düşman saldırılarına karşı mukavemetinin oldukça yüksek olduğuna eserinde değinmiştir. Bununla birlikte Ağrıboz Kalesi'nin dışında kale ile Rumeli toprakları arasında yer alan boğazın ortasında küçük bir adacık üzerinde kurulu, boğaz geçişini kontrol eden Köprü Kalesi de Ağrıboz'un savunmasına son derece büyük bir katkı yapmaktaydı. Bütün bunlara karşın yaşanan olağanüstü tedirginlik durumu üçüncü bir tahkimatın daha yapılması gerektiğini göstermiştir (Kul, 2021, s. 71-72).⁴

Kalenin İsimlendirilmesi

Düşmana karşı direnişin en önemli unsurlarından birisi olarak inşası düşünülen bu yeni tahkimat hakkında yerli ve yabancı kaynaklardaki bilgiler sınırlıdır. Coğrafyacı Piri Reis ve tüccar Bernard Randolph eserlerinde, Ağrıboz kalesi karşısında bir kale olduğundan bahsetseler de bu kalenin Ağrıboz Boğa-

3- Evail-i Safer 1098 /17-26 Aralık 1686).

4- "...Akdeniz içinde Rumili Eyaleti hâkî (toprağı) tarafına yakın bir uça şekil-i muhammes (beşgen) üç kat bir kal'a-i hısn-ı hasîn (sağlam) sedd-i metin ve sedd-i İskender var bir hisâr-ı üstüvârdır kim güya kal'a-i Sigetvardır. Bir mâ'nâda bu kal'a yedi kat kal'a divarlıdır. Araları şeddâdî dolma rıhtım moloz bina divarlıdır. Bazı yerleri kırkar ve ellişer ayak enli kalın dolma divardır..."", "...ama cümle kulelerden metin ve azim ve kav'i Cısr Kulesi, başka kaledir ki Köprü Kalesi namıyla meşhurdur. Başka bir küçücük adacık içinde vaki olub dâirenmâdar cürmü 800 adımdır..." Evliya Çelebi, 8, 1928, s. 237). Kalenin inşası ile ilgili olarak bölgede arkeolojik çalışmalar yapan Alman arkeolog Gabriel Welter, kalenin M.Ö 410'larda inşa edildiğini ifade etse de bu durumu kanıtlayacak antik dönem kaynaklarında bir veri tespit edilememiştir. Buna karşın kalenin bulunduğu alanda bulunan antik sur kalıntılarının bir kale mevcudiyetini temsil edebileceği de düşünülmektedir. (Kytínou, 2013, s. 30).

zı'nda yer alan Köprü Kalesi olduğu anlaşılmaktadır. Piri Reis'in "...ve Rumili tarafında bir kal'a dahi binâ itmîşlerdür. Amma Rumili ile ol bina olan kal'anın arasundan deniz geçer, sığ yirdür. Ve illâ bu iki kal'aların mâbeyni boğazdur. Mezkûr boğaz günde nice def'a aşğa yukaru dönüp akar. Ol akındaya su degirmenleri kurmuşlardır. Ve andan sonra, bu iki kal'aların ortası ağaçdan asma köprüdür..." ifadeleriyle bahsettiği kale Karababa Kalesi değil boğazın tam ortasında Rumeli tarafına yakın ve Ağrıboz Kalesi ile köprü vasıtasıyla ulaşımı sağlanan Köprü Kalesi'dir (Piri Reis, 1988, s. 271-273). Randolph'un Arşipelago adlı eserinde geçen "...Üçte ikisi denizle çevrili Ağrıboz'un anakara ile arasında küçük bir adacık ve burada da güçlü bir kale bulunmaktadır.." ifadesinde de bahsedilen yine Köprü Kalesi'dir (Randolph, 1998, s. 1).

Seyyah Evliya Çelebi ise Ağrıboz Kalesi karşısındaki arazide bir kale varlığından bahsetmez. Fakat 1667 yılında Ağrıboz ziyaretinde, Rumeli tarafındaki kıyıda 30 odalı bir han bulunduğunu, handa konaklayanların sabah köprü kurulmasıyla Ağrıboz Kalesine girdiklerinden, ayrıca bu handan daha yuksekte, tepeye doğru Karababa Sultan adlı bir ziyaretgahın varlığından da bahsetmekle birlikte bu ziyaretgahın küçük kubbeli bir yapı olduğunu ve adı geçenin vefat etmiş olduğunu belirtir. Kalenin isimlendirmesinde bu ziyaretgahın etkisi olduğu bir gerçektir. Çelebi'nin "*Bu yüksek makamdan şehrin tüm yapıları ve şehrin iki tarafında bulunan körfezler gözükür*" ifadesi ise kalenin buraya inşa edilme gerekçesi olarak görünmektedir (Evliya Çelebi, 8, 1928, s. 239, 243). Osmanlı arşiv belgelerinde ise Çelebi'den yaklaşık 10 yıl önce 1657 tarihinde bir olay vesilesiyle bu ziyaretgâhın adı zikredilmektedir (BOA, Mühimme 92: 31.)⁵

Evliya Çelebi ile benzer ifadeler çıkmış olduğu uzun dönemli seyahatinde bölgeyi de gezmiş olan Mehmed Haşim'de de mevcuttur. Müsvedde olarak kaleme aldığı ve 1798 (1213)'e tarihlenen seyahatnamesinde palanka olarak nitelediği Karababa Kalesi'nin ismine de değinmiştir. O, muhtemelen Çelebiden aldığı bilgilerle kalenin bulunduğu tepede meskûn olan ve öldükten sonra da burada gömülen Karababa adlı bir zattan dolayı kaleye Karababa adının konulduğunu belirtir (Mehmed Haşim Efendi, 85b).⁶ Bütün bu bilgilerden

5- 20 Zilhicce 1067 / 29 Eylül 1657).

6- "...cîsr-i mezkûrun Rum İli tarafında havâlesi olmağla palanka inşa olunmuşdur ve ba'de'z-zaman Karababa nam bir zât mütevattin ve fevt oldukda Karababa Kal'ası deyu tezkir olunmuş ..." (Mehmed Haşim Efendi, 85b). Mehmed Haşim Efendi ve Seyahatnamesi hakkında bkz. (Emecen ve Şahin, 2016, 511-515; Şahin, 2010, s. 781-787). Kale için bir görevlendirme belgesinde de palanka tabiri kullanılmıştır. Mart 1690 tarihli Karahisar-ı Sahib sancağı mutasarrıfı olan Ebubekir'e gönderilen bir

anlaşıldığı kadarıyla inşa edildiği alanda yer alan Karababa Sultan adlı ziyaret-gâhtan dolayı kale bu isimle anılır olmuştur.

Kalenin İnşa Tarihi

Ağrıboz halkının düşman saldırısı tedirginliği dolayısıyla gönderdiği belge ilk inşa edilmiş tarihi konusunda oldukça önem taşımaktadır. Buna göre 26 Aralık 1686 (Evâ'il-i Safer 1098) tarihinde Mora seferi vesilesiyle bölgede bulunan Serasker İsmail Paşa'ya gönderilen hükümde Ağrıboz Kalesi ahalisinin cephaneye ve nefer ihtiyacı olduğu belirtildikten sonra, hemen karşısında yer alan Karababa adlı mahalde tabya yapılmasını talep etmeleri üzerine bunun gerekli olup olmadığı, şayet gerekli ise ne kadar mal olacağı ile ilgili keşif yapılması istenilmiştir.⁷ Bu durum en azından bu tarihten önce Karababa adlı mevkide herhangi bir tahkimat yapısı olmadığına delildir. Gönderilen hükmün Aralık 1686 tarihli olması, kalenin 1688'deki Venedik saldırısından önce, büyük bir ihtimalle de 1687 tarihinde inşa edilmiş olduğunun işaretidir. Bu durumu doğrulayacak diğer bir kanıt ise 29 Mart 1687 tarihli Karababa adlı mahalde inşa edilmiş olan palankadaki müstahfızların mevaciblerinin ödenmesi ile ilgili hükümdür (BOA, İbnül Emin, Askeriye, 11:1030). Her ne kadar kale ve palanka farklı iki istihkam çeşidini ifade etse de zaman zaman birbirinin yerine kullanılabilirdi. Bu durum istihkâmın boyutu ve kullanılan malzeme ile de ilgiliydi. Nihayetinde her iki belgedeki tarihler göz önüne alındığında Karababa Kalesi 1687 yılının ilk yarısında yaklaşık dört aylık bir zaman dilimi içerisinde inşa edilmişti. Kalenin oldukça kısa bir sürede ve hızlı bir şekilde inşa edilmiş kaleyi yerinde gözlemlemiş olan Kevin Andrews'ında dikkatini çekmişti. Andrews kale için "Zayıf ve kötü inşa edilmiş, inşaattaki her işaret aceleciliği gösteriyor" ifadelerini kullanmıştır (Andrews, 2006, s. 189).⁸

hükümde, Ağrıboz kalesi yakınında yer alan Karababa Palankası'nın muhafazası için görevlendirildiği belirtilmiştir (BOA, Mühimme, 99: 117, Evâsit-ı Cemaziyelahir 1101 /20-30 Mart 1690).

7- ...Hâliyə Ağrıboz kal'ası ahâlîsi kal'a-i mezbûrun cebehâne ve neferâta ve sâ'ir levâzımâtı noxsândır ve Karababa nâm mahale bir tabya yapılması ehemm ü elzemdir ve muhâfazacıya dahi eşedd-i ihtiyâçları vardır deyü arz u mahzar etmeleriyle inşâallâhu te'âlâ emr-i şerîfimin vusûlünde Çavuşbaşı vekîli Şa'bân dâme izzuh ma'rifetiyle kal'a-i mezbûrun Girid cezîresiden berü verilen cebehâne ve mühimmâtın dahi defterin gönderilmekle hâliyə ol mikdâr cebehânenen mevcûd ne mikdâr cebehâne vardır ve andan mukaddem verilen dahi nedir tophânesiyle neferât ve sâ'ir mühimmâtın görüp ve tabyâ-i mezbûrun dahi lüzumu var mıdır yapıldığı takdirce ne mikdâr akçe ile olur gereği gibi tahmîn-i sahîh ile tahmîn ü keşf eyleyüp ber-vech-i ta'cîl vukû' ve sıhhati üzre arz eylesesiz deyü yazılmışdır." (BOA, Atik Şikâyet Defteri, 10: 125, Evail-i Safer 1098 /17-26 Aralık 1686).

8- 15 Cemaziyülevvel 1098/29 Mart 1687. Kendisi de asker kökenli olan Ferdinand von Pfister, genel kanının aksine, böyle önemli bir mevkide bu kadar kısa sürede inşa edilen Karababa Kalesinin, Galoppo gibi bir asker tarafından yapıldığı iddiasına inanmadığını belirtir. (Pfister, 1843, s. 140).

Kalenin inşa edilme süreci dönemi anlatan yabancı kaynaklarda da mevcuttur. Venedik kaynaklarındaki 18 Haziran 1687 tarihli bir belgede Atina'nın Osmanlı'nın elinden çıkışıyla birlikte Ağrıboz'daki Türklerin tedirginliği konu edinmiş ve Karababa Kalesi'nin bulunduğu alanın Türkler tarafından güçlendirilme çalışması yapıldığı vurgulanmıştır. Yine aralık ayına tarihlenen başka bir belgede ise Ağrıboz'un (Karababa) savunulması için çalışmaların devam ettiği söylenmiştir. 15 Mayıs 1688'de sonlandığı ifade edilen tahkimat işi ile ilgili başka bir belgede ise şehrin yüksek kısmındaki yeni Karababa Kalesi'ne eklemeler yapıldığı kaydedilmiştir ((Ivanovich, 1940, s. 84; Weingarten, 1829, s. 183).

Kalenin inşasına değinen kaynaklardan birisi de *London Gazette*'dir. Fakat *London Gazette*'nin asıl odaklandığı nokta Ağrıboz muhasarası olduğundan Karababa'nın inşası ile ilgili ilk bilgileri daha geç bir tarihte vermiştir. *London Gazette*'nin 11-14 Nisan 1687 tarihli nüshasında Ağrıboz Kalesi'nin tahkim edildiği, 8-12 Aralık nüshasında ise Ağrıboz'da oldukça iyi bir Türk kuvveti bulunduğu ve Türklerin bahar ayında düşman saldırısı bekledikleri için Ağrıboz Kalesi'nin onarımı ve güçlendirilmesine ağırlık verdikleri kaydedilmiştir. Gazetenin 20-24 Eylül 1688 tarihli nüshasında ise Rumeli tarafında Karababa Kalesi'nin inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Gazetede yazıda Karababa Kalesi'nin amacının Ağrıboz köprüsünü veya boğazını korumak olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda yapılan saldırıda, her ne kadar doğru olmasa da Karababa Kalesi'nin ele geçirildiği de ifade edilmiştir. Muhasaranın başarısızlıkla sonuçlanmasından bir müddet sonra *London Gazette*'nin 18-22 Temmuz 1689 tarihli nüshasında Türklerin Ağrıboz'un savunması için yalnızca Ağrıboz Kalesi'nin tahkimatını yapmakla yetinmediği, özellikle de Karababa Kalesi'nin varlığı vurgulanmıştır. Bu durum İngilizlerin ve ziyadesiyle Venedik'in Karababa Kalesinin önemini savaşı kaybettikten sonra kavradıklarını göstermektedir (The London Gazette, sayı 2233, s.1; sayı 2302, s.1; sayı 2384, s. 1; sayı 2472, s. 1).

Karababa Kalesini İnşa Edenin Kimliği

Karababa kalesinin inşa sürecinde sorulacak en mühim suallerden birisi de kaleyi kimin inşa ettiğiydi. Osmanlı Devleti'nde aralarında kalelerin de bulunduğu yapıların inşa ve tamir işleri merkezdeki Hassa Mimarlar Ocağı'nın görevlendirdiği mimarlar tarafından yapılmaktaydı. Fakat Osmanlı Devleti gibi büyük bir coğrafyaya hâkim bir devlette inşa ve tamir faaliyetlerini tek başına

ocanın üstlenmesi oldukça zordu. Bu sorun ocaktan ayrı olarak kurulmuş fakat tayinleri ocak mimarbaşısı tarafından yapılan şehir veya eyalet mimarlıkları vasıtası ile çözülmüştü (Turan, 1963, s. 159-160, 165, 176-177).⁹ Şehir mimarları, alanında uzman olmaları hasebiyle benna, neccar, taşçı gibi inşaat işiyle uğraşan esnafı yönlendiren, “ilm-i hendese” de becerikli kimseler arasından belirlenmekteydi. Bu yönüyle mimarlar için, nadiren de olsa, mühendis ifadesi de kullanılagelmişti. Şehir mimarlıklarının kurulması sonrası, yoğun çalışma dönemlerinde merkezden tayin edilen mimarlar yanlarına bir vekil mimar da atayabiliyorlardı. Bu kişiler önceleri vekil olarak bilinirken bölgelerindeki bütün işleri uhdelere aldıklarından dolayı zamanla mimarbaşı olarak da adlandırılmışlardı. Bazen bölgenin büyüklüğüne göre gereken yerlere Hassa Mimarbaşısının münasip bulmasıyla Şehir Mimarbaşısından ayrı ikinci bir mimar kadrosu da verilebiliyordu. Bunun yanında ihtiyaç lüzumu halinde tayin yapılmadan, bölgedeki ahali veya ricalin isteği ve kadının onayıyla mimarlık vazifesi yapanlar da bulunmaktaydı (Orhonlu, 1981, s. 12-13, 16-17, 20-21). Bu türden durumlarda inşa edilen bazı eserler yerel mimarlar tarafından yapılmış olsa da teşkilatın başı olması hasebiyle Hassa Mimarbaşısına mâl ediliyordu (Turan, 1963, s. 167). Bununla birlikte şehir veya eyalet mimarlarının çoğunluğu Müslüman olsa da içlerinde, sayıları zamana göre değişen, birçok gayr-i Müslim mimar da bulunuyordu (Afyoncu, 1998, s. 30).

Venedik Muhasarası sonrası Ağrıboz ve Karababa kaleleri tamiratında mimar olarak görevlendirilen Mustafa Ağa için tamir belgesinde vekil, mimarbaşı ve mimar tabirleri kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Mustafa Ağa'nın yanında Kuzuoğlu adlı başka bir mimara belgelerde tesadüf edilmiştir. Yine belge içerisinde Mustafa Ağa'nın merkezden gönderildiği yani ocak mimarı olduğunu gösteren ifadeler de mevcuttur.¹⁰ Hassa Mimarlar Ocağı'nın mimarbaşı ve mimarların kaydedildiği defterlerinde, bu tarihlere tekabül eden, Mustafa ismiyle karşılaşılmış fakat Kuzuoğlu adı ile karşılaşılmamıştır. Bu

9-

10- “...Ağrıboz ve Karababa kal'asında sair muhâsarada münhedim olub tâ'mire muhtaç olan divarları ve sair tâ'mir iktizâ iden mahalleri mâ'rifet-i şer'ile Mora seraskeri Halil Paşa ve Ağrıboz muhafızı vezir İbrahim Paşa hazretleri bu taraftan getirülen mi'mar vekili Mustafa Ağa kulları ve mi'mar Kuzuoğlu mâ'rifetiyle keşf olunub...” (BOA, Maliyeden Müdevver Defterler, 3992: 41), Kırimda Yenikale'nin inşaatında da bulunan Mustafa Ağa, Râşid Mehmed'in eserinde bina emini olarak atanan Bostancıbaşı Üsküdarı Mustafa Ağa ile aynı kişidir. (Râşid Mehmed Efendi, 2013, s. 619; Anonim Osmanlı Tarihi 2000, s. 212; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, 2018, s. 705; BOA. Mühimme, 112: 328; BOA. Mühimme, 114: 36).

durum Kuzuoğlu adlı mimarın yerel/şehir mimarı olabileceğini düşündürmektedir (BOA. Maliyeden Müdevver Defterler, 5966: 95-96; BOA, Kamil Kepeci Defterler, 3426: 97-98; BOA. Kamil Kepeci Defterler, 3427: 112-113; BOA. Kamil Kepeci Defterler, 3428: 60a-b). Buna karşın her iki mimarın Karababa Kalesi'ni inşa eden mimarlar arasında yer almadığı muhasaradan evvel Ağrıboz Kalesi'nin güçlendirilmesi ve Karababa Kalesi'nin inşası ile ilgili belgelerde bu isimlerle karşılaşılmamasından anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Karababa Kalesi'nin inşasında kimlerin bulunduğu ile ilgili dönemi anlatan kroniklerde kısıtlı bilgiler de mevcuttur. Bu kroniklerde (yerli ve yabancı) kalenin inşasını gerçekleştiren kişi olarak farklı isimlere değinilmiştir. Kale inşasına değinen yabancı kroniklerin tamamında kalenin Girolamo Galoppo adlı bir İtalyan tarafından inşa edilmiş olduğu vurgulanmaktadır. Kaynaklar onun hakkında çok fazla detaya girmese de Galoppo, İtalya'nın Parma ve Mantova arasında yer alan (Emilia-Romagna bölgesine bağlı Reggio Emilia ilinde) Guastalla adlı bir kasabada yaşamaktaydı. Kaynakların dile getirdiği haliyle askeri veya mimari tecrübesi olmayan Galoppo ilk olarak bir süvari birliği olan Carbon alaylarına Dragoon olarak katılmıştı. Venedik'in Anabolu (Napoli) muhasarasında da bulunan Galoppo bir rivayete göre yediği bir tokat ya da gördüğü kötü muameleden dolayı ordudan ayrılmıştı. Galoppo sadece ordudan ayrılmakla kalmayarak Venedik'in en kuvvetli düşmanlarından olan Türklerin tarafına da geçmişti. Fakat bu geçiş taraflar arası bir geçişten ziyade ihtida şeklinde de gerçekleşmişti. Belki de bu tokatla dönemin ünlü deyişi olan “*Sırf inat olsun diye Türk olacağım*” Galoppo'nun zihninde derinden bir yer edinmişti. (Coronelli, 1687, s. 21, 213, 347; Locatelli, 1691, s. 234; Garzoni, 1705, s. 220; Pedani, 1996, s. 786; Ivanovich, 1940, s. 84-85; Affò, 1787, s. 200-201; Dursteler, 2012, s. 168).¹¹ Böylelikle yediği tokatın veya dayaağın intikamını da almış olacaktı (Pinzelli, 2003, s. 153).¹²

11- Dragoon: Bir piyade olarak görev yapan Dragoonlar aynı zamanda at üzerinde gereken yerlere gitmekteydiler. Dragoon adı ise bu piyadelerin ellerindeki tüfeklerin bir kibrit çakması gibi saçtığı alevin dragona yani ejderhaya benzemesinden dolayı verilmiştir. Dragoonlar atlı oldukları için zamanla hafif süvari sınıfı içerisine dahil edilmişlerdir (Carman, 1977, s. 48). Bknz. Oxford Dictionary English'de “Dragoon” maddesi (*Oxford Dictionary of English*, 2010).

12- Ferdinand von Pfister dönemi anlatan eserinde bu intikama değinmiştir. Pfister, Galoppo'nun Lombard subayı olarak Venedik ordusunda yer aldığını, kamp komutanı Daniel Delfino'nun yardımcısı olduğunu belirttikten sonra gördüğü kötü muameleden dolayı kamptan kaçtığını ifade eder. Bu kötü muamelenin intikamını ise Osmanlılara çalışarak Venediklilere ödettiğini vurgular (Pfister, 1843, s. 140).

Benzer bilgiler Venedik Elçisi Carlo Ruzzini'nin raporunda da geçmektedir. Ruzzini, Giralomo Galoppo'nun Karababa Kalesi dışında Kırım'da Yenikale'nin inşasında da bulunduğunu belirtir. Bu durum Galoppo'nun tercih edilebilir bir mühendis olduğuna işaret eder. Çünkü her iki kale de boğaz geçişlerini kontrol etmek ve koruma amacıyla inşa edilmiştir (Pedani, 1996, s. 786). Taman (Yenikale)'da tahkim edilen kaleye eserinde değinen Nicolea Jorga, kalenin inşasında bulunan kişi olarak Ahmed Galoppo ismini vermektedir. Jorga bu bilgiyi Hammer'den almıştır. Hammer ise Taman'daki inşa edilen kaleyi İtalyan dönmesi (Müslüman olduğundan) mühendis Galoppo de Modene (Ahmed)'nin idare ettiğini ifade etmektedir. Ona bu görevi veren Abdulkerim Efendi Almanca, Macarca ve Türkçe'yi çok iyi bilen Ahmed Galoppo'nun bu göreve getirilmesinde bütün nüfuzunu ve itibarını kullanmıştı (Jorga, 2005, s. 305; Hammer, 1831, s. 122).

Muhasara sonrası Ağrıboz ve Karababa kalelerinin tamir işini üstlenen Mustafa Ağa ile muhasaradan evvel Karababa Kalesi ve 1703'te de Yenikale'nin inşasında bulunan Girolamo (Ahmet) Galoppo arasındaki bağlantı ile ilgili arşiv belgelerinde bilgiler mevcuttur. Osmanlı Arşivi'nde Yenikale inşaatından bahseden bir belgede "*Kerş ve Taman boğazında mücededen inşa olunacak kal'a için lüzümü olan mühimmatları...*" "*... mahaline gönderilip muayene ve müşahade ve arz olunmak üzere İstanbul sakinlerinden muma(ileyh) 'mimar sabık Ahmed'in damadı' Mustafa mübaşir tayin olunmak üzere bu tarafa gönderilmesi lüzum olmağla ...*" cümleleri geçmektedir. (BOA, Maliyeden Müdevver, 2945: 122).¹³ Bununla birlikte Karababa Kalesi'nin muhasara sonrası ilk tamir işini üstlenen mimar Mustafa Ağa da mimar damadı olarak başka bir belgede zikredilmiştir. Bu tarihte "*tamir olunmak için 'mi'mar dâmâdı' Mustafa Ağa kulları mübaşereti ve Mora defterdarı mâ'rifeti ile ve mâ'rifeti şer'ile gereği gibi münâsib ve istihkâm üzere mi'mar Kuzuoğlu mübaşereti ve mâ'rifetiyle...*" ifadeleri bunu destekler (BOA, Maliyeden Müdevver 3992: 41). Kırırmda Yenikale'nin inşası için buraya gelen Mustafa Ağa Üsküdarlıdır ve Bostancıbaşılığa kadar yükselmiştir. Mustafa Ağa aynı zamanda dönemin Kefe Beylerbeyi Abdurrahman Paşa'nın da damadıdır (Süreyya, 1996, 4, 1131-1132). Abdurrahman Paşa ise Venedik muhasarasında Adalar Denizinde görevli olmakla birlikte Ağrıboz muhafazasına da katılmış, daha sonrada Kefe'ye Bey olmuştur. (Süreyya, 1996, 1, 97). Mustafa Ağa'nın Galoppo ile aynı dönemlerde Ağrıboz ve Kırırmda

13- 16 Zilkade 1114 /3 Nisan 1703.

bulunması ikisi arasındaki bağlantının kuvvetli olduğuna da işarettir. Jorga ve Hammer'ın Yenikale'yi inşa eden kişi olarak niteledikleri Ahmet Galoppo, Yenikale inşası ile ilgili arşiv belgelerinde Lağımcıbaşı Mehmed olarak kaydedilmiştir. Lağımcıbaşı Mehmed 1703'de Yenikale inşaatı için buraya gelmiş, 1704 de Yenikale mimarı olarak tayin edilmiştir. Belgelerde Lağımcıbaşı Mehmed ile Mustafa Ağa'nın kardeş olduğu da zikredilmekle birlikte bu durumun Mehmed'in Hıristiyanlıktan İslama geçişi ile alakalı olduğu değerlendirilmiştir.¹⁴

Bu yönüyle her iki Galoppo'nun aynı kişi olması kesinlik taşımaktadır. Çünkü Girolamo Galoppo, Osmanlıya iltica ettikten ve Müslüman olduktan sonra kale inşaatlarında çalışmıştır. Aynı zamanda Hammer'ın bir İtalyan şehri olan Modeneli olarak adlandırdığı yer, Ahmed Galoppo'nun (Girolamo Galoppo) yaşadığı Guastalla ile aynı bölgededir.

Kaleyi inşasıyla ilgili Girolamo Galoppo, Ahmed Galoppo veya Lağımcıbaşı Mehmed adından farklı isimler de kaynaklarda zikredilmektedir. Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, eseri *Silahdar Tarihi*'nde yabancı kronik yazarlarından farklı olarak doğrudan Karababa Kalesi'nin inşası ile ilgili bilgi vermese de Venedik muhasarası zamanında düşmandan kaçıp Osmanlıya sığınan bir kişiden bahseder. Bu kişinin ihtida ederek İslam'la şereflediğini belirtirken fen ilmindeki bilgisinin oldukça fazla olduğunu ve bundan dolayı da Ağrıboz Kalesi'nin düşmandan kurtulmasına çok yardımcı olduğunu belirtir. Mehmed Ağa, ihtida eden bu kişinin görevinin lağımçı ve adının ise Frenk Mehmed olduğunu kaydeder. Frenk Mehmed daha sonra (1690 tarihinde) Köstendil önlerindeki düşmana karşı yapılan saldırıda görülmektedir.¹⁵

Frenk Mehmed'in, Köstendil de bulunuşu tarihi vesikalarda izinin sürülmesine de yardım etmektedir. Defterdar Sarı Mehmet Paşa eserinde, Niş Kalesi'nin tamir edilerek kuvvetlendirilmesi işinde Köstendil Sancağı Mutasarrıfı Serhadlı Mehmed Paşa tarafından , daha sonra Yenikale inşaatını da yapacak olan eski Lağımcıbaşı Mehmed'in görevlendirildiğini kaydetmiş, onun Frenk taifesinden olduğunu ve bir şekilde devletten bu iş için ruhsat aldığını da belirt-

14- Yenikale ile ilgili daha fazla bilgi için bkzn, (Gökpinar, 2020, s. 38-57).

15- “*Eyyâm-ı muhâsaranın yetmiş, beşinci gün casus yine gelüp, “müjde sultanım Morçin kapudan metrislere haber gönderdi, topları ve humbaraları ateşe urun şimden sonra neye yarar, bari ne bize olsun ne onlara” dediğin söyledi ve hayli ihsan virüp “göreyin seni yine bir hoş, sahih haber alup gelesin” deyü, tenbih idüp yolladı ve hîn-i muhâsarada kâfirden kaçup, şeref-i İslam ile müşerref olup, envâ ‘i dürlü fenleri sebebiyle kal‘anın yed-i a‘dâdan tahlisine sebep olan lağımçı Frenk Mehmed bu vaktta paşsa-yı ciğerdara gelüp, “Bir ateş gemisi tedaruk idüp, donanma-yı a‘dâ üzerine havâle etsek bi-avni ‘llâhî ta‘âlâ azim rahne virmiş, oluruz...”*” (Türkal, 2012, s. 1187, 1298).

miştir. Devamında, Lağımcıbaşı Mehmed'in kale tamiri için hemen işe koyulduğunu, kale için keşif yaparak gereken malzeme ve işçi ihtiyacını da tespit ettiğini ifade etmiştir. Kale hızlı bir şekilde tamir edilmeye başlansa da kış vaktinin gelmesi dolayısıyla iş yarım kalmıştı. Lağımcıbaşı Mehmed'in kaleyi zamanında bitirememesi, kalenin eski şeklinin bozulması, masrafın büyüklüğü ve etraftaki reyanın tamirattan dolayı sıkıntı yaşaması Defterdar tarafından dile getiriliyordu. O, son cümlelerinde kendisinin başarısız olarak addettiği bu tamirat işini üstlenen ve "habis" diyecek kadar kızdığı Mehmed'in, cezalandırılması gerekirken bazı devlet ricali tarafından korunduğunu da ifade etmişti (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, 727).¹⁶ Kroniklerden ayrı olarak Osmanlı arşiv vesikalarında bu tarihlerde Frenk Mehmed ismiyle karşılaşılmamıştır.¹⁷ Buna karşın Lağımcıbaşı Mehmed ismine tesadüf edilmiştir. Bu isimle ilgili en fazla bilgi yoğunluğu ise, daha önce bahsedilmiş olan, Azak denizinde yapılacak olan Yenikale inşaatı belgelerinde yer almaktadır.¹⁸

Anlatılanlardan ayrı olarak kroniklerde bu dönem içerisindeki bazı vakalarda Frenk Mehmed, Lağımcıbaşı Mehmed gibi verilen isimlerin yanında, isim verilmeyen ama yapmış olduğu görev veya ihtida durumunun belirtildiği kişiler de bulunmaktadır. Bu kişilerin Girolamo Galoppo ya da Frenk Mehmed ile doğrudan bağlantısı tam olarak kurulamamıştır. Bunlardan biri Râşid Mehmet Efendi tarafından dile getirilmiştir. O, eserinde ismine değinmemekle birlikte Ağrıboz muhasarasını zikrettiği kısımda düşman askeri iken ihtida ederek Müslüman olan bir topçunun top ateşiyle birçok düşman askerinin öldürüldüğünü belirtmektedir. (Râşid, I, 2013, s. 346). Raşid Mehmed Efendi'den başka Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın eseri Nusretname'de 1696 yılı Eylül ayında Belgrad önlerindeki Osmanlı ordusu içerisinde Lağımcıbaşı olarak Zaim Frenk Mehmed'in ismi geçmektedir. Defterdar ise Erzurum valisi sabık Vezir Gürcü Mehmed Paşa'nın 1697 yılı başlarında firardayken Eskizağra'da saklandığı ev olarak Lağımcıbaşı Mehmed'in evini kaydetmekteydi.¹⁹

16- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, 727).

17- Muhasara öncesi tutulan bir neferat defterinde de Mehmed ismiyle çokça karşılaşılmış olmasına karşın Frenk tabiriyle karşılaşılmamıştır. Sadece diğer askerlerden farklı olarak baba adı Abdullah olan Kunduracı Mehmed adlı bir askere tesadüf edilmiştir. Buna karşın kendisini tanımlayacak başka bir kelime olmadığından Frenk Mehmed olarak değerlendirilmemiştir (BOA. İbnül Emin Askeriye, 27-2406, 1 Şaban 1099 /1 Haziran 1688).

18- Frenk tabiri Osmanlıların Avrupalıları tanımlamak için kullandığı bir kelime olmakla birlikte kendi içinde tatlı su Frengi (Osmanlı vatandaşı Hristiyan) ve tuzlu su Frengi (Avrupalı Hristiyan) olarak da ayrıma gidilirdi (Durstelers, 2012, s. 20).

19- Silahdar burada Mehmed'i Lağımcıbaşı değil Humbaracıbaşı olarak zikretmektedir. (Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, 2018, s. 341; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, s. 605).

Kronikler ve arşiv belgelerinde bahsedildiği üzere Girolamo Galoppo, Ahmed Galoppo, Frenk Mehmed veya Lağımcıbaşı Mehmed'in geldiği yer, uzmanlık alanı, yaptığı iş ve bulunduğu bölgeler karşılaştırıldığında aynı kişi oldukları ortaya çıkmaktadır. Buradan çıkarılabilecek en mantıklı sonuç yetkin bir asker olarak Osmanlıya iltica eden ve ihtida etmiş olan Giralamo'nun ismi kaynaklarda zamanla Mehmed'e dönüşmüştür.

Galoppo'nun Osmanlılara ne şekilde iltica ettiği ve Ağrıboz'a ne zaman vardığı ise meçhuldür. Daha önce de ifade edildiği üzere 1686 Aralığında Ağrıboz ahalisinin şehrin savunması ile ilgili talepleri İstanbul'a ulaşmıştı. Venedik kuvvetlerinin bu tarihte şehre saldırısı beklenmekteydi. Bundan dolayı savunma ile ilgili tedbirler bu tarihten evvel alınmaya çalışılıyordu. Kalenin yapımının 1687 tarihinde bitirildiği ve tedbir alınması ile ilgili belgenin bu tarihten evvel 1686 Aralığında gönderildiği göz önüne alındığında Galoppo'nun Ağrıboz'a ulaşımının en azından 1686 sonbaharına tarihlenebileceği söylenebilir. *Mora Kaleleri*'ni çalışan Kevin Andrews, Galoppo'nun Anabolu (Nauplia) kuşatması sırasında Osmanlı Devleti'ne iltica ettiğini yazmaktadır. Bu tarihlendirme arşiv kaynaklarındaki bilgilerle de uyuşmaktadır (Andrews, 2006, s. 183). Diğer bir yönüyle Karababa Kalesi'nin bulunduğu alana kale yapılma düşüncesinin Galoppo'nun gelişi ile birlikte ortaya çıkmış olacağı tasavvur edilebilir. Galoppo'nun kaynaklarda ifade edilen haliyle mühendis olması kalenin savunma gerekliliği yönünden hem ahaliyi hem ricali etkilemiş olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Çünkü tam bu tarihlerde gönderilen hükümler sıralamaya alındığında 15 Mayıs 1686 tarihinde gönderilen ilk hüküm Ağrıboz kalesindeki insan gücünün arttırılması, 17-26 Aralık 1686 tarihindeki başka bir hüküm yukarıda da bahsedildiği üzere Karababa adlı mahalde tabya yapılması hakkındadır. Aynı günlerde serasker İsmail Paşa'ya gönderilen başka bir hüküm ise Ağrıboz Kalesi için talep edilen neferlerin istihdam edilmesi ile ilgilidir. Serasker İsmail Paşa'ya 24 Aralık 1686 ile 26 Aralık 1686 tarihli gönderilen iki hükümde ise Ağrıboz kalesi ile ilgili asker ihtiyacı ve tamirat konu edinilmektedir (BOA. Atık Şikayet Defteri, 10: 6, 125, 128)

Kalenin Konumlandırılması ve Önemi

Girolamo Galoppo'nun Karababa Kalesi'nin inşa sürecinde tercih edilmesi, işindeki uzmanlığının yanında İtalyan olmasının da etkisi olmalıydı. Uzunca süredir özellikle kale inşa süreçlerinde İtalyanların mahareti oldukça meşhurdu. Askeri mimaride meşhur olan yıldız kale sistemi "Trace İtaliane"

bu topraklarda doğmuştu. “Trace İtaliene” tarzı burç düzeni maliyetli olmasına karşın savunma yönünden çok kuvvetliydi. Kale sisteminde burç düzeninin gelişmediği 16. yüzyıl öncesi, büyük toplara sahip bir düşman tarafından muhasara altında olanlar için en büyük sorun, muhasara değil muhasaraya ne kadar direnebilecekleriydi. Burç sisteminin 16. yüzyılla birlikte gelişmesine paralel olarak kalelerin direnişleri bir o kadar kuvvetlendi. Fransız askeri mimar Francesco Laparelli, topu olan bir düşmana karşı direnişin veya savunmanın en kritik unsurunun burçlar olduğunu söylüyordu. Ona göre toplu bir surun ele geçirilmesi oldukça zaman alıyor, aynı zamanda asker kaybını da artırıyor (Allmand, 2014, s. 99; Parker, 2014, s. 117). Bu yönüyle Galappo’nun kale inşa sürecinde yer almasında boğazı koruyacak olan bir kalede en önemli savunma aracının toplar ve onların yerleşim düzeninin çok iyi hesaplanmış olmasını iyi biliyor olması gerekiyordu. Çünkü doğudan kuşatılan Ağrıboz Kalesi’ne yardım getirilmesindeki en önemli geçiş noktası Karababa Kalesi’nin koruduğu boğazdı. Gereken erzak ve takviyelerin sürekli olarak ulaştırılması Karababa Kalesi’nin kuvvetli direnişi sayesinde gerçekleşmişti. Bu sayede malzeme ve insan ihtiyacı karşılanan Ağrıboz’un direnişi artmış, Morosini’nin ve komutasındaki Venedik donanmasının şehri ele geçirme planlarına engel olunmuştur (Ivanovich, 1940, s. 84).

Karababa kalesi her ne kadar özensiz bir yapı olarak tarif edilse de geç dönem topçu tahkimatının tam bir örneğini oluşturmaktaydı. Bu minvalde kalenin, inşa edildiği yer, hem boğazı hem de arkası ve önündeki denizi kontrol edecek şekilde kıyıya paralel olarak konumlanması, önceliğin topçu pozisyonlarına verildiğini göstermektedir. Doğudan batıya 152 metrelik bir uzunluğa sahip olan kalenin her iki ucunda büyük iki burç, yine her iki tarafında ise topçuların yerleştiği zeminler yer almaktadır. Duvarlar, homojen bir yapıda olmakla birlikte küçük kare gözenekler ve kabaca kesilmiş kireçtaşı bloklarından yapılmıştır. Doğu burcuna doğru uzanan duvarlar kalenin en güçlü noktasıdır. Ağrıboz Boğazı’na tam bir hakimiyet buradan sağlanıyordu. Boğazdaki köprü ve ikmal yolları burçlar vasıtasıyla korunurken aynı zamanda şehre yaklaşmayı deneyebilecek herhangi bir gemiyi de bu sayede kolaylıkla savuşturmayı başarıyorlardı. (Nicolle, 2019, s. 51, 53; Andrews, 2006, s. 189-190).²⁰ Bu açıdan bakıldığında

20- Kaleler de bulunan topların atış mesafesi ise değişebiliyordu. İstanbul’un fethinden önce deneme atışı yaptırılan büyük topun güllesi 1700 metreye kadar ulaşmıştı (Aydüz, 2006, s. 417). 16. yüzyılın ortalarında bazı Venedik gemilerinde ki 45-50 kilo ağırlığa ulaşan topların mesafesi 900 metreden 2 mile kadar çıkabiliyordu (Parker, 2014, s. 131). Kalenin konumu için bakınız. Ek, 3-4-5-6.

deniz veya kara sınır bölgesini ve boğaz geçişini korumak gibi çeşitli görevleri de üstlenen savunma yapılarına Karababa Kalesi oldukça iyi bir örnek oluşturuyordu. Eğer konumundan dolayı büyük bir öneme sahip olan boğaz herhangi bir saldırıya karşı güçlü bir mukavemet gösteremezse bölgenin tamamı elden çıkabilirdi. Bu yüzden kale, denizden gelebilecek bir tehdide karşı savunmadan çok saldırı amaçlı olarak inşa edilmişti.²¹

Muhasara ve Direniş

1688 tarihi ile birlikte uzunca bir süredir Morosini tarafından, düşünülen Ağrıboz'un ele geçirilme harekâtı için her şey hazırlanmıştı. Bu harekate karşı Türk savunma direnişinin en önemli araçları kaleler güçlendirilmiş, bunun yanında bütün boğazı geniş bir açıyla gören Karababa Kalesi de inşa edilmişti. Küçük olmasına karşın Karababa Kalesi toplam 40 top ile donatılmıştı. Karababa Kalesi'nin inşası akabinde müstahfız, topçu ve cebecilerden oluşan 250 kişilik bir kuvvet kaleye yerleştirilmişti. (BOA. İbnül Emin Askeriye 11-1030).²² Fakat muhasaradan yaklaşık bir ay önceki, 1688 Haziran ayına ait kale nefer defterinde mevcut asker sayısı 191'e düşmüştü.²³

Buna karşın Venedik Ağrıboz Boğazı'nı koruyan Karababa Kalesi'ni

21- Morosini, Ağrıboz'un ele geçirilmesiyle bütün adanın hatta Orta Yunanistan'ın dahi Venedik'in eline geçeceğini düşünüyordu. (Pinzelli, 2003, s. 152). Yine Venedikle 1645-1649 yılları arasında yapılan savaşlar Çanakale boğazının her iki yakasına Kumkale ve Seddilbahir kalelerinin yapılmasına sebebiyet vermiştir. (Nicolle, 2019, s. 9-11, 28).

22- 15 Cemaziyülahır 1098/28 Nisan 1687.

23- Askerlerin günlük aldıkları yevmiye ise 2.024 akçedir. Askerler içerisinde kale dizdarı 40, kethüdası 20, kâtibi 15, odabaşları 12 ve geri kalan askerler 10'ar akçe günlük yevmiye almaktadır. Bütün askerlerden farklı olarak adı Mehmed, baba adı Abdullah ve işi kunduracı olan bir asker ise günlük 30 akçe yevmiye almaktadır (BOA. İbnül Emin Askeriye., 27-2406. 1 Şaban 1099/1 Haziran 1688). 2 Şubat 1697 tarihinde toplam askerlerin 60'ı Azeban sınıfındandır (BOA, Ali Emiri, Sultan Mustafa II, AE. SMST. II. 116-12646. 10 Receb 1108/2 Şubat 1697). 1699 tarihinde de sayı aynıdır (BOA, İbnül Emin Askeriye 39-3630. 13 Şaban 1110/14 Şubat 1699). 14 Ocak 1699 tarihli belgede müstahfız, topçu ve cebeci sayısı 191, (BOA. Ali Emiri Sultan Mustafa II., 125-13743, 12 Recep 1110/14 Ocak 1699). Bu tarihten üç yıl sonrası 14 Mayıs 1702 tarihinde ise sayı bir adet düşerek 190 olmuştur (BOA. Ali Emiri Sultan Mustafa II., 30-2995, 16 Zilhicce 1113/14 Mayıs 1702). Kale içerisindeki görevli nüfus 1703-1714 seneleri içerisinde artmıştır. Bu tarihlerde kale içinde bulunan Ali Paşa camisinde görevli birer hatip, imam, müezzın, vaiz ve muallim olmak üzere 5 ilim ve din adamı, 135 müstahfız, 40 topçu, 10 humbaracı, 60 azeb olmak üzere toplam 245 asker bulunuyordu (BOA. Maliyeden Müdevver Defterler., 6621: 68-71. 1115-1126/1703-1714). Geç dönem topçu istihkamı özelliği gösteren kalede topçu sayısı XVIII. yüzyılın ortalarına kadar 40 olarak sabit kalmıştır, azeb sayısı ise önemli oranda artırılarak 100'e çıkarılmıştır (BOA, Ali Emiri, Sultan Mahmud I, 31-1855. 20 Muharrem 1154/7 Nisan 1741; BOA, Ali Emiri, Sultan Mahmud. I., 88-5988. 21 Cemaziyülahır 1162/8 Haziran 1749; BOA, Ali Emiri, Sultan Osman III, 36-2561, 15 Cemaziyülahır 1169/17 Mart 1756). 1782 Ağustos'unda kale nüfusu artmaya devam ederek 286'ya ulaşmıştır (BOA, Bab-ı Defteri, Küçük Kale Kalemli Defterleri, 32966: 4-5. 17 Ramazan 1196/26 Ağustos 1782).

ele geçirme konusunda ikilem içerisinde kalmıştı. Kara ordusu komutanı Kont Konigsmark, bulunduğu konum ve küçüklüğü nedeniyle büyük bir orduya karşı uzun sürecek bir muhasaraya dayanamayacağını düşünerek Karababa'nın ele geçirilmesini istemişse de kalenin bulunduğu konumda herhangi bir su kaynağının olmaması Venedik'in isteksizliğine neden olmuştu. Gerçekten de uzun süreli bir muhasaraya dayanacak su, erzak, silah gibi ihtiyaç malzemelerinin kalede depolanması zordu. Buna karşın kuzeyden gelebilecek bir yardım Venedik için ağır sonuçlar doğurabilirdi. Çünkü serasker Vezir Koca Arnavud Halil Paşa büyük bir kuvvetle Karababa Kalesi'ne çok uzak olmayan bir yerde Livadiye'de beklemekteydi. Böylelikle Venedik hem Ağrıboz Kalesi kuvvetleri hem de kendilerini çevreleyecek Osmanlı kuvvetleri arasında kalarak oldukça kötü bir duruma düşecekti. Karababa Kalesi'nin kuşatılmama gerekçesinin daha çok bu olasılık olacağı düşünülebilir. Bu durum, Karababa Kalesi'nin ele geçirilmesi düşüncesinin artık zihinlerde yer almaması ile sonuçlanmış, bütün kuvvetler Ağrıboz'un üzerine yönlendirilmişti (Türkal, 2012, s. 1179; Andrews, 2006, s. 183; Pinzelli, 2003, s. 182).

Osmanlı savunmasına çok büyük bir etkisinin olmayacağı zannıyla Karababa Kalesi'ni ele geçirmeme yanlısı Venedik kuvvetlerinin büyük kayıplar vermesine sebep olmuştu. Kayıplar arasında sıtmadan ölen Daniel Delfino ve Konigsmark da yer almıştı. Kuşatmanın uzaması Venedik birlikleri arasında tedricen ayrılmalara sebep olmuştu. Morosini, 12 Ekim'de, durumun vahametini kavramasına rağmen Ağrıboz Kalesi'ne son bir saldırı yapmış olsa da bu hamlesi de başarısızlıkla sonuçlandı (Foscarini, 1696, s. 388, 399-400; Andrews, 2006, s. 183-184).²⁴ Morosini'nin bu son büyük savaşı Venedik donanmasının neredeyse üçte birine tekabül eden 20 bin askerine mal olmuştur (Zinkeisen, 2011, s. 95, 119-120). Böylelikle Galoppo, kalenin inşa edilme sürecindeki katkısıyla, düşman gemilerinin boğazdan geçişini engelleyerek muhasaranın uzamasında, Venedik'in asker ve teçhizat kaybının artmasında önemli bir payı sahibiydi. Aynı zamanda Venedik donanmasının iki önemli komutanının muhasarada ölümüyle de intikamını almıştı.

Kalenin Geçirdiği Tamirler ve Elden Çıkışı

24- Her ne kadar Galoppo'nun ordudan firarından Daniel Delfino sorumlu olsa da muhasaranın olumsuz neticelenmesi, firarla ilgili bütün suçlamanın Morosininin üzerinde yoğunlaşmasına sebebiyet verecektir (Ivanovich, 1940, s. 85). Ağrıboz muhasarası ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız, Kaya, A.İ. (2014). "Venedikler'in 1688 Ağrıboz Muhasarası ve Osmanlı Müdafaası". *ASOS Journal*, 2/7, (Aralık 2014). s. 352-360.

Morosini komutasındaki Venedik ordusu artık yapabilecekleri hiçbir şey kalmadığından 20 Ekim’de kuşatmayı kaldırmış ve bölgeden ayrılmıştır (Pinzelli, 2003, s. 181). Kuşatmanın kaldırılmasından hemen sonra Osmanlı Devleti hızlı bir şekilde meydana gelen tahribatı gidermek için harekete geçti. Elbette ki en önemli hasar düşmanın ana hedefi olan Ağrıboz Kalesi’nde yaşanmıştı. Karababa Kalesi de büyük bir tamirat gerektirecek kadar yıpranmıştı. (Kul, 2021, s. 73-77). Kalenin Ağrıboz tarafına bakan tarafında duvar, top ile yıkılan tabya ile içinde cebehane ve bir kısım yerin hasar görmüş alanları kuşatmanın kale için ne kadar ağır geçtiğini göstermekteydi. Mimar vekili Mustafa Ağa ile mimar Kuzuoğlu’nun yaptığı ilk keşifte tüm bu alanların tahmini masrafı 437.550 akçe olmuştu (BOA. Maliyeden Müdevver Defterler, 3992: 41). Venedik muhasarası akabinde kaleye gerekli görülen malzemeler de nakledilmişti.²⁵

Karababa Kalesi’nde 1705 yılında şarapoluk parmaklıkların çürümesi sonucu bunların yenilenmesi amacıyla tamirat yapılmıştır (BOA. Maliyeden Müdevver, 9895:124-125)²⁶. Bir yıl sonra kale için tekrar bir keşif yapılmış ve bu keşifte tamire ihtiyaç duyduğu müşahede olunmuştur. Ağrıboz Kalesi içerisinde yapılan diğer tamiratlarla birlikte 7.500 kuruşluk bir masraf ortaya çıkmıştır. Yine 1715 tarihinde Ağrıboz Kalesi ile birlikte yapılan tamirat için 27.256 kuruş harcama yapılmıştır (BOA, Cevdet, Askeriye, 880-37789²⁷; BOA. Maliyeden Müdevver, 3367: 20)²⁸. Kalenin elden çıkana kadar çeşitli defalar tamir edildiği anlaşılmaktadır (BOA. Cevdet, Askeriye, 147-6529). Yunan isyanı neticesinde Ağrıboz kalesi ile birlikte Osmanlı Devleti’nin elinden çıkmıştır (BOA, HAT, 927-40285-J, BOA. HAT., 435-22025, BOA. HAT., 891-39348-A: 2).

SONUÇ

Venedik’in Viyana muhasarası sonrası Osmanlı topraklarına doğru başlayan askeri hareketinin kırılma noktalarından biri olarak görülebilecek Ağrıboz’un muhasarası öncesi, inşa edilen Karababa Kalesi ve inşasında bulunan

25- Ağrıboz ve Karababa kaleleri için toplam alınan cebehane mühimmatı bedeli 526.432 akçe ile tophane için 57.110 akçedir. Bu miktar içinde Karababa kalesi için 19 Eylül 1690’da 87.671 akçe cebehane ve 17.474 akçe tophane için olmak üzere toplam 105.145 akçe alım yapılmıştır. Alınan malların içerisinde kazma, kürek, keser, testere gibi çok çeşitli ürünler vardır (BOA, Baş Muhasebe Kalemî Defterleri, 617: 4). 1 Ekim 1690 tarihinde ise Karababa kalesi tophanesi için çeşitli miktarlarda top ve top mühimmatı alınmıştır (BOA. İbnül Emin, Askeriye, 26- 2366:2, 27 Zilkade 1101/1 Ekim 1690)

26- 5 Safer 1117/29 Mayıs 1705.

27- 23 Cemaziyülahır 1118/2 Ekim 1706.

28- Muharrem 1127/Ocak 1715.

Girolamo Galoppo ya da Frenk Mehmed'in muhasaranın başarısızlığa uğramasındaki etkileri önemli sonuçlar doğurmuştur.

Dönemin en kuvvetli donanmalarından olan Venedik ve onun ünlü komutanı Morosini'nin bütün uğraşları Ağrıboz'un düşmesine yetmemiştir. Muhasaranın başarısızlıkla sonuçlanmasında kuşkusuz en büyük pay Ağrıboz'u savunan Osmanlı askerleriydi. Bununla birlikte boğazın her yönünü savunabilecek bir şekilde konumlandırılan Karababa Kalesi, düşman donanmasının Ağrıboz Kalesi'ne batı taraflı saldırı fırsatından mahrum etmişti. Emri altındaki kalabalık ordusuna fazlaca güvenen Morosini, kara tarafından kuşattığı Ağrıboz'un muhasaraya direniş gösteremeyeceğini düşündüğünden, boğazı koruyan Karababa Kalesi'nin, stratejik bir hata olarak, ele geçirilmesi için büyük bir uğraş içine girmemesi Venedik'e muhasaranın başarıya ulaşması yolunda büyük bir darbe vurmuştur.

Muhasaranın gidişatına etki eden önemli hadiselerden birisi de bir Venedik askeri olan Girolamo Galoppo'nun taraf değiştirmesiydi. Bu türden yetkin bir askerin taraf değiştirip düşman tarafına sığınması ve bütün bilgi birikimini onlara aktarması Venedik donanması için yıkıcı bir etki doğurmuştu. Boğaz her ne kadar iki kale tarafından korunuyor olsa da üçüncü bir kalenin gerekliliği, bu taraf değiştiren Venedik askerine itibar edilerek yapılmıştı. Venediklilerin yenilgi sonrası en büyük yanılgılarının da bu durumu önemsemek olduğu anlaşılmaktadır.

Son tahlilde, kişinin ırkı ve dinine bakılmaksızın pragmatik bir anlayışla kullanılabilirliğinin önemli olmasının kazançları Galoppo'nun stratejik bakış açısıyla muhasaranın kazanılmasına etki etmesinde görülmektedir. Bu yönüyle yeteneği tespit edilen bir askerin herhangi bir savaşın yönünü değiştirebilecek durumda olabileceği Ağrıboz muhasarasında açıkça görülmektedir. Galoppo, üst rütbeli bir asker olmasa da edindiği bilgi birikimi ile inşa ettiği Karababa Kalesi ile dönemin en önemli donanmalarından Venedik'in üç önemli karakterinden birinin gözden düşmesi, ikisinin ölümü ve Venedik donanmasının tarihindeki en büyük asker kayıplarından birini yaşamasına etki edenlerden biri olarak intikamını almıştır.

Etik Beyan

“Venedikli Bir İhtidanın İntikamı: Girolamo Galoppo ve Son İstihkâm” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu

çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Atik Şikayet Defteri (A.DVNS.ŞKT.d), 10. Evail-i Safer 1098 (17-26 Aralık 1686).

Mühimme Defterleri, (A.DVNSMHM.d), 92, 99, 112, 114.

Ali Emiri, Sultan Mustafa II, (AE. SMST. II), 116-12646, 125-13743, 30-2995.

Ali Emiri, Sultan Mahmud, (AE. SMHD. I), 31-1855, 88-5988.

Ali Emiri, Sultan Osman III, (AE. SOSM. III), 36-2561.

İbnül Emin, Askeriye. (İE. AS), 11-1030, 26- 2366-2, 27-2406, 39-3630.

Cevdet, Askeriye, (C. AS), 880-37789, 147-6529.

Hatt-ı Hümayun, (HAT), 435-22025, 891-39348, 927-40285-J.

Kamil Kepeci Defterler, (KK.d), 3426, 3427, 3428.

Maliyeden Müdevver Defterler, (MAD.d), 3367, 3992, 4355, 2945, 5966, 6621, 9895.

Bab-1 Defteri, Baş Muhasebe Kalemi Defterleri, (D. BŞM. d), 617.

Bab-1 Defteri, Küçük Kale Kalemi Defterleri, (D. KKL. d), 32966.

Basılı Kaynaklar

Affò, I. (1787). *Istoria Della Città E Ducato Di Guastalla, Tomo Terzo*. Guastalla: Costa.

Afyoncu, F. (1998). *XVII. Yüzyıl Hassa Mimarları Ocağı: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gabor A. (2017). *Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışma-*

ları, çev. Kahraman Şakul. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Allmand, C. (2014). Yeni Silahlar, Yeni Taktikler (1300-1500). *Camb-ridge Savaş Tarihi*. ed. Geoffrey Parker, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Andrews, K. (2006). *Castles of the Morea*, The American School of Classical Studies At Athens. New Jersey.

Anonim Osmanlı Tarihi. (1099-1116/1688- 1704). (2000). nşr. Abdülka-dir Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Carman, W. Y. (1977). *A Dictionary of Military Uniform*, New York: Charles Scribner's Sons.

Coronelli, V. (1688). *Repubblica di Venezia p. IV. Citta, Fortezze, ed altri Luoghi principali dell' Albania, Epiro e Livadia*, e particolarmente i posse-duti da Veneti descritti e delineati dal p. Coronelli, Venice.

Coronelli, V. (1687). Antonio Parisotti: *Regno di Negroponte Colle Prouincie, et İsole Adiacenti: Opera de'Padri Maestri Coronelli, Cosmografo Della Serenissima Republica di Venetia, e Parisotti, Storiografo dell'Accade-mia Cosmografica Degli Argonauti Tomo II. Arcipelago, Venezia*.

Danişmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 3 İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiat, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*. nşr. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dursteler, E. R. (2012). İstanbul'daki Venedikliler – Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş, Çev: Taciser Ulaş Belge, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Emecen, F. ve İ. Şahin. (2016). XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Osmanlı Seyyahının Kocaeli ve Yöresi İle İlgili Tespit ve Gözlemleri. *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, (Kocaeli 2016). 511-515.

Evliya Çelebi. (1928). *Evliya Çelebi Seyhatnamesi*, 8. Cilt, İstanbul: *Orhaniye Matbaası*.

Foscarini, M. (1696). *Historia della Republica Veneta di Michele Fos-*

carini Senatöre, Venetia: per Combi, & La Nouè.

Garzoni, P. (1705). *Istoria Della Repubblica di Venezia in Tempo Della Sacre Lega Contra Maometto IV. E tre suoi Successori, Gran Sultani de' Turchi*, Venezia: Published by Venice Giovanni Manfrè.

Gökpınar, B. ((2020). Rusya'ya Karşı Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de Tahkimat Faaliyetleri: Yenikale İnşaatı (1702-1707". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, Denizli. 38-57.

Grant, J. ve S. Aydın. (2012). Osmanlı "Gerilemesini" Yeniden Düşünmek: Osmanlı Devleti'nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar)". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 0, 19-20, (11 Ekim 2012), 57-79.

Güllüoğlu, A. (2020). Ottoman Diplomacy in the First Years (1683–1685) of the Ottoman 'Long War', *The Treaties of Carlowitz (1699) Antecedents, Course and Consequences*, Ed: Colin Joseph Heywood, İvan Parvev, Leiden-Bostonkha: Brill. 91-109.

Hammer-Purgstall, J. V. (1831). *Geschichte des Osmanischen Reiches, Grossentheils aus Bisher Unbenützen Handschriften und Archiven, Durch Joseph von Hammer, Siebenter Band: Vom Carlowicz bis Zum Belgrader Frieden, 1699–1739*, Wien: In C. A. Hartleben's Verlage, Gedruckt Bey Anton Strauss.

Ivanovich, C. (1940). *Gennadeion Monograph, I, The Venetians In Athens 1687-1688, From The Istoria Of Cristoforo Ivanovich, Edited By James Morton Paton, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press*

Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 4. Çev: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi,

Kaya, A.İ. (2014). Venedikler'in 1688 Ağriboz Muhasarası ve Osmanlı Müdafaası. *ASOS Journal*, 2/7, (Aralık 2014). 352-360.

Keskin, M. Ç. ve M. K. Sağ. (2020). Erken Osmanlı Mimarlığında Yabancı Aktörler. *Osmanlı Hizmetinde Yabancılar*, ed: Murta Hanılçe, Yunu Emre Tekinsoy, İstanbul: Selenge Yayınları.

Kul, Muhittin. (2021). Muhasara ve Deprem: Kal'a-i Ağriboz Tamiratları (1688-1715). *History Studies*, 13/1, (Şubat 2021). s. 69-97.

Kytinou, E. I. (2013). *Istoriki Anadromi Kai Poleodomiki Exelixa Tis Pólis Tis Chalkidas*. (Diplomatiki Ergasia), Ethniko Metsovio Polytechnio Scholi Politikon Michanikon Tomeas Anthropistikou Kai Koinonikon Erevnon, Athina.

Locatelli A. (1691). *Racconto Historico Della Veneta Guerra in Levante Diretta dal Valore del Serenissimo Principe Francesco Morosini*, Colonia.

Mehmed Haşim Efendi. Coğrafya, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Coğrafya 3; Sınıflama / Yer 910, İstanbul.

Nicolle, D. (2019). *Osmanlı Kaleleri 1300-1810*. çev. Kahraman Şakul, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Orhonlu, C. (1981). Şehir Mimarları. *Osmanlı Araştırmaları*, 2, 2, (Ara. 1981), 1-30.

Oxford Dictionary of English. (2010). ed. Angus Stevenson, Oxford University Press.

Özcan, B. ((1997). XIX. Asrın Ortalarına Kadar Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Uzmanların Görevlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24. 39-49.

Parker, G. (2018). *Askeri Devrim: Batı'nın Yükselişinde Askeri Yenilikler, 1500-1800*. çev. Tuncay Zorlu, İstanbul: Küre Yayınları.

Parker, G. (2014). Barut Devrimi (1300-1500). *Cambridge Savaş Tarihi*, ed. Geoffrey Parker, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Parker, G. (2014). Yelkenli Gemiler (1500-1650). *Cambridge Savaş Tarihi*, ed. Geoffrey Parker, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pedani, M. P. (1996). Carlo Ruzzini (1706), *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato*. *Relazioni di Ambasciatori Veneti al Senato: Constantinopoli Relazioni Inedite (1512-1789)*, Torino: Bottega d'Erasmus.

Eric Guillaume Luc Pinzelli. (2003). *Venise et la Moree: du Triomphe a` la Desillusion (1684-1718)*. (Thèse de Doctorat), Histoire, Université de Provence.

Pfister, F. v. (1843). *Der Krieg von Morea in den Jahren 1687 und 1688: zur Erinnerungen an deutsche Thaten, besonders als Beitrag zur hessischen Kriegsgeschichte*, Krieger.

Piri Reis. (1988). *Kitab-ı Bahriye, I*, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, The Historical Research Foundation, Ankara: İstanbul Research Center.

Randolph, B. (1998). *Ege Takımadaları Arşipelago*, çev. Ümit Koçer, İstanbul: Pınar Yayınları.

Râşid Mehmed Efendi. (2013) *Târih-i Râşid, (1071-1114/1660-1703)*, c.I, nşr. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik Yayınları.

Setton, M. K. (1991). *Venice, Austria and The Turks in The Seventeenth Century*, Philadelphia: American Philosophical Society.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa. (2018). *Nusretnâme, İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)*, nşr. Mehmet Topal, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Sola, E. (1993). Cervantes Döneminde Magripli, Mürtet ve İspanyol Gizli Ajanları. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 4, 687-695.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani*, 1. haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani*, 4. haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şahin, İ. (2010). XVIII. Yüzyılın sonlarına Ait Bir Seyahatname ve Osmanlı Rumelisi. *Perspectives on Ottoman Studies, Papers from 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, Ed: Ekrem Causevic, Nenad Moacanin and Vjeran Kursar, Berlin. s. 781-787.

Turan, Ş. (1963). Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Ankara, 159-202.

Türkal, N. K. (2012). *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, “Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695), Tahlil ve Metin*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi IV. Cilt, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Üsküdari Abdullah Efendi, (2017). *Vakı'at-ı Rûz-merre I*, nşr. Muzaffer Doğan, Ankara: TÜBA.

A. von Weingarten. (1829). “Aus den Feldzügen der Venezianer gegen die Pforte am Ende des siebenzehnten Jahrhunderts, Feldzug von 1688”, Österreichische *Militärische Zeitschrift*, Vierter Band- zehntes bis zwölftes Heft. Wien. s. 171-183.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1669-1774)*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

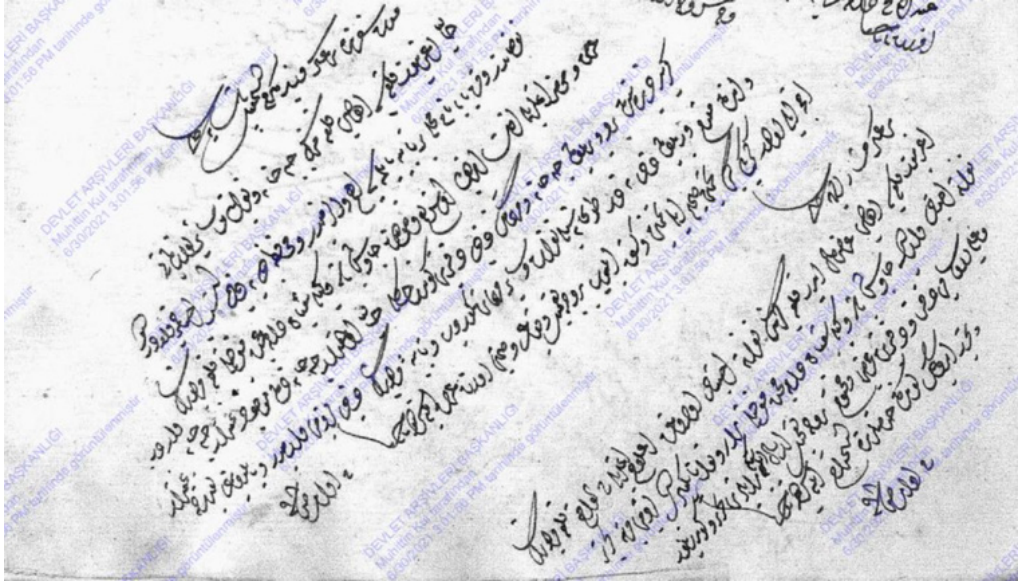
Online Kaynaklar

[https://www.thegazette.co.uk/all-notices/notice?service=all-notices,-London Gazette: 2170, 2177, 2188, 2233, 2302, 2384, 2472.](https://www.thegazette.co.uk/all-notices/notice?service=all-notices,-London%20Gazette:2170,2177,2188,2233,2302,2384,2472) [https://goo. gl/maps/zVuxk8hqTyvBmvD47.](https://goo.gl/maps/zVuxk8hqTyvBmvD47) erişim tarihi 20.05.2021

Ekler

Hasar Gören Mevki	Uzunl.	Yüksekl.	Genişl.	Toplam Alan ve Meblağ
Ağrıboz tarafına yakın kapıda tabya köşesine varınca yeniden yapılacak duvar	45	7	3	Alan: 945 fi 100 meblağ: 94.500
Mahalli mezburda yapılacak duvar	45	7	3	Alan: 945 fi 3 meblağ: 47.250
Mahalli mezburda cephanе	20	6	2	Alan: 240 fi 100 meblağ: 24.000
Mezbur cephanenin üzerinin örtülmesi				Alan: 25 fi 120 meblağ: 3.000
Mahalli mezburun top ile yıkılan tabyanın yenilenmesi	47	11	6	Alan: 3.000 fi 80 meblağ: 240.000
Mahalli mezburda orta duvar Kapısı üzerinde yıkılan yer	20	8	3	Alan: 486 fi 3 meblağ: 28.800
Toplam masraf				437.550

Ek 1 Kara Baba Kalesine Venedikliler Tarafından Verilen Hasarın Keşfi²⁹

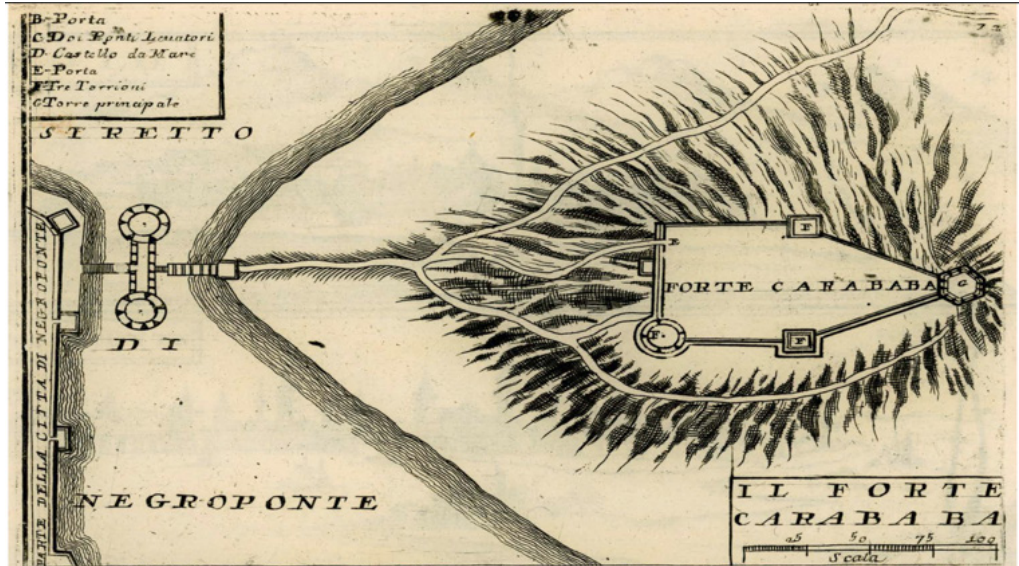
Ek 2 Ağrıboz'da Karababa Adlı Mevkiye Tahkimat Yapımı ile İlgili Hüküm³⁰

29- BOA. Maliyeden Müdevver Defterler., 3992: 41. 18 Safer 1100 (12 Aralık 1688).

30- BOA. Atik Şikayet Defteri, 10: 125.

Ek 3 Ağrıboz, Köprü ve Karababa Kaleleri İle Ağrıboz Boğazının Vincenzo Coronelli Tarafından Yapılan Planı³¹

Ek 4 Karababa Kalesi'nin Vincenzo Coronelli Tarafından Yapılan Planı³²

31- 1688 Venedik muhasarası öncesi coğrafyacı Vincenzo Cornelli'nin yaptığı plan. Bu planda Türk kuvvetlerinin bulunabilecekleri alan, büyük (B) ve küçük (C) gemilerin girebilecekleri yerler, tatlı su kaynaklarının olduğu mevkiiler, Karababa Kalesi'nin boğaza mesafesi gibi Venedik Donanmasının oldukça işine yarayacak bilgiler mevcuttur. (Coronelli, 1688, s. 147).

32- (Coronelli, 1688, s. 148).

Ek 5 Karababa Kalesi'nden Ağrıboz Boğazı (Kale Duvarı ve Burçları)³³

Ek 6 Karababa Kalesi'nin Ağrıboz Boğazı'na Göre Konumlanması (Günümüz)³⁴

33- (Andrews, s. 189).

34- <https://goo.gl/maps/zVuxk8hqTyvBmvD47> erişim tarihi 20.05.2021